

ECN 260

GRENSEVERNET

WTO-avtalen

**Ronja Skaug, Anne Sofie Fjeldstad,
Benedicte Wittussen, Marthe Østrem,
Silje Frivold**

November-2013

WTO-AVTALEN

Verdens handelsorganisasjon ble opprettet 1. januar 1995 og er en videreføring av GATT (generalavtalen om tariff og handel) fra 1947. Wto har 159 medlemsland som står for ca. 97 % av all handel i verden. Hovedkontoret ligger i Genève i Sveits.

De overordnede målene som WTO har og som medlemslandene godtar i deres forbindelse med handel og økonomi er; å heve levestandarden, sikre full sysselsetting, sikre høyt og jevnt stigende realinntekt og effektiv etterspørsel og optimal ressursutnyttelse basert på bærekraftig utvikling.

Med dette som utgangspunkt skal WTO skal ivareta følgende hovedoppgaver:

- **Overvåking av regelverket for internasjonal handel.** Medlemskapet innebærer at alle må følge samme retningslinjer for handel over landegrensene. Landene har påtatt seg visse forpliktelser og fått visse rettigheter.
- **Forhandlinger.** WTO er et forum for forhandlinger av internasjonale handelsavtaler. Hensikten er å redusere handelsbarrierer, styrke og videreutvikle regler. Dette gjøres på de såkalte forhandlingsrundene.
- **Organ for løsning av handelskonflikter.** I en rekke saker finner partene løsninger innenfor rammene av WTO-s regelverk. Dersom et medlem ikke respekterer reglene, kan andre medlemmer bringe den konkrete saken inn for WTOS tvisteløsningsorgan.

Avtalene i WTO bygger på forhandlinger der ministrene fra de ulike medlemslandene møtes. Disse rundene kan vare i flere år. Doha runden som startet i 2001 pågår ennå. Ved utforming av regelverk for internasjonal handel bygger WTO på enkelte prinsipper: Ikke diskriminering. Dette betyr at ingen medlemsland skal kunne gjøre forskjell på medlemsland de skal handle med. Medlemslandene skal heller ikke diskriminere utenlandske varer og tjenester til fordel for nasjonale. Handelsliberalisering. Innebærer å bygge ned handelsbarrierer og grensevern slik at verdenshandelen skal flyte mest mulig fritt.

Forutsigbarhet og oversiktighet. Gjennom WTO regelverket skal man oppå forutsigbarhet på verdensmarkedet.

Norge sluttet seg til GATT i 1947 og har dermed vært i WTO siden begynnelsen. Reduksjonene i handelshindringene som har skjedd gjennom GATT Og WTO har vært til stor

fordel for Norge. Norge er også godt tjent med at det finnes et forum for konfliktløsning slik at vi står sterkere i konfliktløsning mot andre og større land.

GRUPPERINGER INNEN WTO FORHANDLINGENE

Her skal vi skissere de ulike grupperingene som har dannet seg i WTO forhandlingene, og hvilke mål de har innenfor landbruksområdet.

I 2012 var det 25 land i forhandlinger om å bli medlem av WTO, og det er stadig flere som ønsker å bli medlem. (Norsk landbrukssamvirke. 2012.). Pr i dag har WTO 159 medlemsland (Prestegard, 2013) Det er store forskjeller i situasjonene og interessene til medlemslandene, men et gjennomgående trekk er at alle kjemper for særinteresser i sitt land. Derfor er det i WTO forhandlingene viktig for medlemslandene å skaffe seg allianser med land som har lignende interesser. På denne måten har man større sannsynlighet for å få gjennomslag for sine saker og synspunkter.

Medlemeslandene kan grovt sett deles i 8 grupperinger; G10, G33, G20, Small Vulnerable Economies, Cairnes-Gruppen, G90, USA og EU. Noen av disse grupperingene er mer dominerende enn andre, og EU, USA og G20 er de tyngste og største aktørene.

G10 er en grupperingen av i-land, hvor flesteparten av landene har høyt kostnadsnivå og dårlige produksjonskår. (Bondelaget. 2007) Disse vil beskytte landbruket sitt, opprettholde importvern / internstøtte og ønsker at det skal tas hensyn til landets sensitive produkter. Videre legger de vekt på såkalt ”multifunksjonelt landbruk”, altså ikke-handelsmessige hensyn. Dette handler om ”betydningen av landbruket for goder som vanskelig kan omsettes i et marked” (Bondeorganisasjonen). Eksempler på slike goder er distriktpolitikk og miljø (kulturlandskap). Norge er medlem i denne grupperingen.

G33 består av ca 90 u-land. Disse vil at fattige land skal kunne beskytte sitt eget landbruk mot import av billig, subsidert mat fra land som USA og EU. De ønsker at fattige bønder ikke skal presse ut av sine egne markeder og jobber for å opprettholde et nasjonale importvern.

G20 er en sterk gruppering, som består av flere stor land, som Kina og Brasil. Totalt er det 21 land med i alliansen, og dette er land som er godt tjent med frihandel. For selv om landene har ulike interesser innenfor landbruksområdet, er det noen sentrale elementer som knytter de sammen. Kort oppsummert kan vi si at fellesnevnerene er at de ønsker markedstilgang til i-land, beskyttelse av sine egne markeder og spesialbehandling av u-land. (Regjeringen, 2013)

Small Vulnerable Economies er en gruppe av 20 u-land. I disse landene er det en høy andel som arbeider i landbruket, og endringer i handel med landbrukssektoren kan ha store

innvirkninger. Landene har en svært begrenset andel av verdenshandelen og ønsker oppretthold tollsats. (Regjeringen, 2013)

Carinies-gruppen består av 17 land. Disse landene har en høy andel landbrukseksport, og har en målsetning om å liberalisere jordbrukshandelen. Dette ønsker de for å øke omsetningen av egne produkter, og landene jobber for at tollsatser og eksportstøtte fjernes.

G90 er en allianse bestående av tre grupperinger MUL-land, ACP-land og flesteparten av de afrikanske landene. Landene i denne gruppen er betrakte som de fattigste i WTO forhandlingene. *ACP-landene* gruppen av ca. 80 u-land, hvor 56 er WTO medlemmer. Dette er land som er svake økonomisk, og de vil at i-land skal kutte sine høyeste tollsatser, slik at de får lettere tilgang til i-landenes markeder. Videre vil de at u-land tas spesielt hensyn til ved å beskytte egen matproduksjon og industri. *MUL-landene* av FN er definert som verdens fattigste og minst utviklede land. Det er i dag 49 land som faller under denne kategorien, og flesteparten av disse er afrikanske land. Disse landene ønsker særbehandling, fordi de ikke er istand til å benytte seg av fordele som WTO nettverket gir. MUL-landene har begrenset markedstilgang fordi de verken har varer å selge eller infratraktur for eksport.

USA er en stor eksportør av landbruksvarer. De bruker mye penger på å subsidiere landbruket sitt, samtidig som de vil bygge ned tollvernet. USA ønsker frihandel, at det skal kuttes i tollsatsene, til både i-land og u-land.

EU har en felles handelspolitikk i WTO forhandlingene, og det er EU-kommisjonen som forhandler på vegne av alle medlemslandene. EU har en sentral rolle innenfor landbrukshandel, og er en av verdens største importør og eksportør av landbruksvarer. De vil redusere tollsatsene, samtidig som de vil opprettholde en viss beskyttelse av eget landbruk. Videre vil vi kort nevne FIPs. Dette er ikke en gruppering, men er en gruppe av de største aktørene, som har en sentral rolle i WTO forhandlingene.

FIPs består i hovedsak av EU, USA, Brasil, India og Australia. (Regjeringen, 2008) Dette er ikke en gruppering, men land fra forskjellige grupperingen. Disse landene er blant de største aktørene, og er blitt dratt inn i en ”indre kjerne” av forhandlinger. Hensikten med dette er at et jordbrukskompromiss mellom de største aktørene, øker sannsynligheten for å komme til enighet med resten av WTO-landene.

Som man kan se over er ikke u-land og i-land homogene grupper, og at landene har forskjellige prioriteringer. Grovt sett kan vi si at de største konfliktene går mellom europeisk tradisjon og kulturforståelse og posisjonen land fra den ”nye verden”, for eksempel USA og New Zealand (Rønningen mlf. 2005).

NORGES FORHOLD TIL WTO-AVTALEN

Den økende trenden av globaliseringsøkonomi får store innvirkninger også innenfor hver enkelt landegrense, slik som i Norge. En ny WTO avtale vil sannsynlig innebære ytterligere økt internasjonal konkurranse for norsk jordbruk.

Norge har vært medlemsland i WTO-avtalen siden den så dagslyset for første gang i 1995. I forhandlingene er Norge endel av gruppen G-10 land på grunn av vårt fokus på det multifunksjonelle landbruket, i tillegg til handel. Gruppen G-10 land ble opprettet i 2003 og er tildelt en spesiell plass rundt forhandlingsbordet. Dette er også medlemsgruppen som iforhold til befolkningsstørrelsen, importerer mest mat både fra i-land og u-land.

WTO-avtalen har mye å si for norsk landbruk og våre jordbruksvarer. For Norge innebar avtalen endringer i selve systemet for internasjonal handel i og med at det tidligere importvernet for landbruksvarer i form av kvote- og lisensordninger ble erstattet av et tollbasert importvern. Avtalen har i tillegg bestemmelser for hvilke tollsatser Norge kan benytte, nedtrapping av tollsatser, eksportstøtte, minimum importadgang og omfanget av nasjonal støtte til landbruket. Her i landet er det mange følelser knyttet til landbruket, og på tross at Norge er et industrialisert land, støttes næringen med store mengder subsidier for å opprettholde selve produksjonen og verdiene rundt det multifunksjonelle landbruket. Dette gjøres fremfor alternativet som er å slippe norsk jordbruksnæring løs på verdensmarkedet og åpne for markedskonkurranse, hvilket det ikke er godt nok rustet til.

Retningslinjene på landbruksområdet fra 1995 i ordningen innebærer at Norge innrømmer MUL (mindre utviklede land) full tollfrihet på alle landbruksvarer unntatt for korn, mel og kraftfôr der det gis 30 prosent tollreduksjon. For øvrige utviklingsland gis det varierende tollreduksjoner, vanligvis 10-20 prosent. Dette har medført økt interesse for import fra utviklingsland. Spesielt har det vært interesse for kjøtt fra MUL, i tillegg til at importen av korn fra MUL har økt. En slik trend med økt import utgjør en konkurranse for Norges egen matproduksjon.

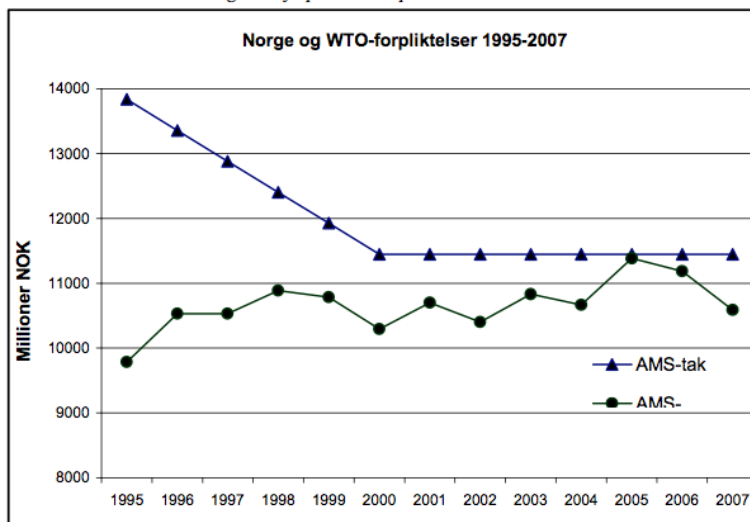
En åpenbar forklaring på at norsk landbruk kan sies å være lite effektivt ligger i landets topografi og klima som gjør det vanskelig å drive effektivt. Derfor er det problematisk for Norge å kutte ned på støtteordninger og importvern, og samtidig opprettholde et effektivt jordbruk. WTO-avtalen gir Norge fordel gjennom et større marked for varer som skal eksporteres og sørger for like vilkår på tvers av landegrenser. Samtidig er det problematisk med kravet om kutt i støtte som har til formål å øke produksjon i eget land, hvilket inkluderer subsidier og tollvern.

Det har vært debatt og delte meninger i Norge om hvorvidt en slik handelsavtale er fordelaktig for oss, og spesielt om konsekvensene for landbruket. Etter et sammenbrudd av forhandlingsrunden i 2006 skapte nasjonale medier et inntrykk av at Norge stod i veien for en ny avtale på grunn av vår egen landbrukspolitikk. Daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre uttalte seg om saken, og forklarte at alle land har sine særtrekk og at alle markedsfører sine egne særkrav mest og best mulig. Avtalen gir det norske handelsmarkedet store fordeler ved å åpne for verdenshandel, men samtidig er det få andre land som står fremfor større endringer enn det Norge gjør med hensyn til kutting i tollsatser og internstøtte. Som eksempel nevner Gahr Støre at Norge blant annet har gitt de fattigste landene (MUL) toll og kvotefri adgang til det norske markedet for sine landbruksvarer, mens USA kjempet for å beskytte en rekke av egne varetyper. Samtidig kunne en lese i Aftenposten at bøndene gledet seg over forhandlingskollapsen samme år; "Dette er en seier for miljøet, en seier for matproduksjonen og en seier for menneskerettigheter" uttalte Leder Anne Osland i Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Støtten som gis til jordbruksnæringen i WTOs medlemsland må idag deles opp etter avtalens eget system. Dette innebærer plassering av overføringer i bokser med ulike farger. Gjennom Doha runden i 2001 ble det enighet om punkter som alle medlemsland må føye seg etter; fjerning eller en betydelig reduksjon i internstøtte, hovedsaklig gul og blå støtte. Gul støtte, eller AMS (Aggregate Measurement of Support) består av handelsvridende støtteordninger som inkluderer skjermingsstøtte og direkte tilskudd. Reduksjoner kan her blant annet gjøres ved å redusere, eller fjerne målpriser. For Norges del består stor del av vår støtte innenfor såkalt blå boks. Herunder ligger husdyrstøtte, driftstillegg for melkeproduksjon og kjøtt og pristilskudd med mer. Blå boks støtte kan reduseres ved grønnvasking, altså gjennom tilskudd i former som kommer under den grønne boks isteden. Det har tidligere vært foreslått i forhandlingene at land som er avhengig av store mengder slik blå støtte skal få

spesialbehandling, hvilket hadde vært fordelaktig for Norges del. Den gule støtten er derimot vanskelig å renvaske, og må kuttets betydelig. Grønn støtte er det ingen reduksjonsforpliktelser på, og kan beholdes. Grønn støtte har til hensikt å ivareta ikke-økonomiske mål som miljøvern, regionalpolitikk, sosiale hensyn og matvaresikkerhet.

Figur 1 Oversikt over norsk AMS og WTO-forpliktelsene i perioden 1995-2007

Kilder: Notifiseringer til WTO for årene 1995-2004, Omsetningsrådets årsmeldinger i perioden 2005-2007, Budsjettmemnda for jordbrukets totalalkyle for årene 2005-2007, Landbruks- og Matdepartementets Stortingsproposisjon nr.1 for årene 2005-2007.

Som en ser ligger Norge under grensen for hva vi kan ha av AMS i hele perioden, men det er også tydelig at WTO-avtalen begynner å sette tydelige begrensningen for hva norske myndigheter kan gi av skjermingsstøtte og prisstøtte til jordbruket.

Mange mener Norge bør benytte tiden før en ny avtale kommer i boks til å tilpasse landbruket med hensyn på mer internasjonal konkurranse. Det kan også diskuteres om en ny avtale vil hjelpe politikerne til å ta mindre populære valg og gjennomføre omlegging som de ellers ikke hadde gjort?

Alternative forhandlingsløsninger

WTO også tidligere GATT har forandret seg mye siden begynnelsen, som tidligere nevnt i oppgaven er WTOs mål å øke internasjonal handel ved å senke handelshindringer. Det har gått 12 år siden Doha- runden startet og det er fremdeles ingen løsning. Det som har komplisert prosessen siden 1995, er at antall medlemsland er doblet siden den gangen. Medlemslandene har svært ulike mål avhengige om de er et industriland, eller et U-land. I tillegg har det betydning om de er offensive eller defensive. Selv om man prøver å skape et mer rettferdig handelssystem ønsker hvert enkelt land det beste for en selv, og

er ikke villig til å ofre noe uten få noe tilbake på andre måter. De offensive landene ønsker å eksportere mest mulig, men de vil likevel beskytte sine egne varer mot import. Fordi medlemslandene ikke har kommet til enighet i forhandlingen, har det ført til at en rekke land har gått utenfor WTO og forhandlet om handelsavtaler, bilaterale avtaler. Det er selvfølgelig en mulighet at det ikke blir en løsning, fordi medlemslandene er for langt unna hverandre og målene for høye. Det er slik det ser ut i dag. Doha- runden er svært omfattende, ved at man fra begynnelsen har hatt mange mål man ønsket å gjennomføre. Man la et høyt ambisjonsnivå ved at man sa at ingenting var ferdig fremforhandlet, før alt var fremforhandlet. For at det skal bli en løsning er man nødt til å senke ambisjonsnivået. Målet bør være at man blir enige på en rekke punkter, og nødvendigvis ikke alle punkter slik at man få avsluttet Doha runden. Alternativt kan det bli et sterkt ønske og ytre press for å komme til enighet om alle punktene som det har vært forhandlet om i Doha-runden.

Det er lite sannsynlig at vi vil se en forhandlingsløsning når partene i WTO møtes igjen i desember. Da forhandlingene ble avsluttet i Genève i 2011 ble det enighet om at de at de skulle se på enkelte forhandlingsområder i stedet for å forhandle om en sluttpakke. De skal i denne runden ta for seg 2-3 (mindre) deltemaer. Men det er likevel ikke sikkert at de blir enige på de enkelte forhandlingsområdene. På ministermøtet skal det forhandles om omfanget til støtte til matvarehjelp i utviklingsland og muligens å avskaffe eksportstøtten. Det kan altså bli en løsning på disse områdene, men det vil nok ikke bli en generell forhandlingsløsning.

I fremtiden kan være mulig at man får en løsning mellom alle partene. Da er det sannsynlig at tollene må redusere og evt tollkvotene økes, og eksportstøtten må forventes å tas ut. I tidligere forhandlinger har man blitt enige at eksportstøtten skal avskaffes innen 2013, det har så langt ikke skjedd. I tillegg må det forventes å bli vesentlig reduksjon i den handles vridde internstøtten. Internstøtten består av gul støtte, blå støtte og grønn støtte. Det skal kuttes i gul og blå støtte, mens grønn støtte skal gjennomgås. Gulstøtte er priser fastsatt av myndighetene (målpris) og prisstøtte over statsbudsjett. Blåstøtte er areal og dyrestøtte.

De landene som har mest internstøtte, må også kutte mest. EU er de som må kutte mest, men Norge må også kutte betydelig. Det er anslått at Norge må kutte 52,5% og 20% første år av avtalen (gul og blå støtte), et minimumskrav.

Det vil ikke være slik at alle støtteordningene de ulike landene har vil måtte reduseres samtidig og i like stor grad, det vil landene umulig gå med på. Men at man over en periode blir nødt til å endre og redusere de er helt klart en forutsetning for at det skal bli en forhandlingsløsning. For noen land er reduksjon av importvern viktig, for andre er reduksjon av internstøtten viktig, mens andre er opptatt av eksportstøtten reduseres. Så langt har det vært viktig å se disse i en sammenheng.

LANDBRUKSPOLITISKE UTFORDRINGER

Mulige konsekvenser ved en avklaring på de landbrukspolitiske spørsmålene

For å kunne forhandle frem en felles WTO-avtale er det mange politiske utfordringer som det må bli enighet om. Til nå ser dette ut som et langsiktig prosjekt, og derfor er det flere og flere land som begynner å inngå avtaler seg imellom fordi WTO-landene ikke kommer frem til en avklaring. En konsekvens av nettopp dette kan være at en felles avtale gjennom WTO blir sett på som mindre nødvendig da man kan oppnå resultater utenfor WTO. En annen effekt kan gi utslag ved at de mer industrialiserte landene med betydelig markedspekt inngår avtaler som havner utenfor WTO, som igjen kan resultere i at u-land med lite makt havner utenfor og blir ”glemt” i prosessen. På en annen side kan slik enkeltavtaler være nødvendig for at man skal komme nærmere en mer liberalisert handelsordning.

Vi eksporterer ikke mye i dag, men det kan få store konsekvenser for hele verdikjeden om eksportstøtten forsvinner. I dag eksporterer Norge først og fremst ost, svinekjøtt og smør, men i liten grad da vår konkurranseevne er minimal i denne sektoren. En av årsak til at Norge eksporterer ost er på grunn av overproduksjon av melk. *Overproduksjon har gjennom lang tid vært et resultat av eksportstøtte og produksjonsbasert støtte som har fungert som et insentiv for å øke produksjonen. En avskaffelse av eksportstøtten kan føre til at melk fra nesten 2000 bruk, som i dag blir brukt til jarlsbergeksport, blir overflødig. Det vil igjen skape ringvirkninger slik at det blir færre kyr til melkeproduksjon, som igjen fører til at det blir produsert mindre storfekjøtt.

I følge Stuvøy kan dette redusere etterspørselen etter korn, som følge av mindre kraftfor til færre melkekyr. Da vil det ikke lenger være snakk om 2000 bruk som forsvinner, men da kan nærmere 3000 bruk forsvinne. Uten eksportstøtte vil det være vanskelig å selge

landbruksprodukter på det utenlandske markedet fordi man vil bli utkonkurrert av lavere priser.

På en annen side kan en avskaffelse av eksportstøtte gi positive virkninger, ved at det blir færre gårder under forutsetningen at de andre støtteordningene blir opprettholdt blir det mer støtte igjen pr gårdsbruk som blir opprettholdt. Hvis man forutsetter at det er de minst solide og desentraliserte brukene som forsvinner, kan man også se miljøgevinster ved at de beste produksjonsområdene blir utnyttet og at produksjonen blir sentralisert rundt byene, noe som gir mindre utslipp ved transport og transportkostnader.

En tollreduksjon vil gå mest utover den norske ost og kjøttproduksjonen, men utfallet vil være avhengig av proportsjonen på reduksjonen. Dette er varer som vi i dag importerer lite av, men på en annen side er svært sårbare ved økt utenlandsk konkurranse. En tollreduksjon vil også kunne merkes av den norske kornproduksjon, men da også avhengig av størrelsen på reduksjonen. I dag er andelen import avhengig av den innenlandske produksjonen og etterspørselen. Produksjonen blir i hovedsakelig styr av klimaet, men man ser en tendens til at import av kornprodukter er nødvendig for å dekke den samlede etterspørselen i Norge. Hvis andel import øker betraktelig med redusert toll, kan dette gå utover den innenlandske produksjonen som selvfølgelig er avhengig av å ha et marked for å kunne overleve.

Dersom WTO skulle komme frem til en avklaring om økte tollkvoter, vil dette likt med tollreduksjon øke konkurransen for norske bønder. De negative sidene ved en slik bestemmelse vil være at produsentene, likt som ved en tollreduksjon, vil bli utsatt for en økt konkurranse fra utlandet

En reduksjon i internstøtten kan føre til en inntektsreduksjon, enten må strukturrasjonalisering gå raskere eller så vil produksjonen gå ned.

Kilder

Bank, Helene. 2006. *Attac - Fra utviklingsrunde til markedstilgang – for de rikeste.*

<http://www.attac.no/wp-content/uploads/2011/11/1170945084.pdf>

Norges bondelag. 2007.

<http://www.bondelaget.no/getfile.php/Designementer%20Mobil/Mat%20og%20landbrukspolitikk/Oplæringsheftet-lav%20oppl..pdf>

Norsk Landbrukssamvirke. 2012.

<http://www.landbruk.no/Naeringspolitikk/Internasjonalt/WTO#.Uk1T1XeBZIQ>

Regjeringen. 2008.

http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/tema/nternasjonalt_samarbeid_om_mat_og_landbr/wt_o-og-landbruk/grupperinger-i-wtos-landbruksforhandling.html?id=87069#FIPs

Regjeringen. 2013.

http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/tema/nternasjonalt_samarbeid_om_mat_og_landbr/wt_o-og-landbruk/landbrukspolitikk-og-fattigdomsproblemat.html?id=87080

Rønningen, mf. 2005. Bygdeforskning: Multifunksjonelt landbruket.

Prestegard, Sjur Spildo. 2013. *Powerpoint – WTO og norsk landbruk OECDs PSD utregninger.*

Linker til alternative forhandling

<http://www.nhh.no/Files/Filer/institutter/sam/Samfunnsok%20Debatt/2006/03.pdf>

<http://www.bondelaget.no/jordbruksavtalen/oekt-wto-handlingsrom-etter-tilpassing-article71634-199.html>

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/regpubl/stprp/20002001/stprp-nr-92-2000-2001-/6/1.html?id=137852>

<http://www.bondebladet.no/rammebetingelser/2006/01/13/1000-kornbruk-wto-truet---jord-kan-bli-lagt-brakk.aspx>

http://www.nilf.no/om_nilf/Seminarer/2013/10._oktober_usas_handelspolitiske_agenda_rommet_for_wto_og_multilateralisme

https://athene.umb.no/emner/pub/ECN260/260Dokumenter/Prestegard_WTO_2013.pdf

